

LUC ZAJLER

KRUSO

Preveo s nemačkog
Nikola Jordanov

■ Laguna ■

Naslov originala

Lutz Seiler

KRUSO

Copyright © Suhrkamp Verlag Berlin 2014.

All rights reserved by and controlled through Suhrkamp Verlag Berlin.

Translation copyright © za srpsko izdanje 2016, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Šarloti

„Ali da se vratim svome novom drugaru, mnogo
mi se dopao.“

Danijel Defo, *Robinzon Kruso*

Sadržaj

Mali mesec	13
Trakl	19
Metju	24
Ulica Volf	29
Hotel na železničkoj stanici	34
Ostrvo	41
<i>Kod pustinjaka</i>	46
Soba	59
Luk	64
Dnevnik	71
Kruso	75
Na moru	84
Doručak	89
Hristov bor	98
Zašto plove čovek i mesec	102
Amfibija	111
Viola	119
<i>Kod Poslednjeg trnjaka</i>	126

Brodolomnici I	134
Recitovanje Trakla	142
Gral	151
Kamikaza	159
Neka vrsta male senice	163
Karta istine	170
Crna skloništa	179
Ruta za neradne dane	191
Tri medveda	202
Usne	215
Preobražaj	223
Krusoova energija	231
Koncert	237
Kobold Marena	247
Brodolomnici II	253
Grit	258
Dostojevski	263
Uši	271
Koren	277
Dan ostrva	284
Legenda o ćilibaru	299
Prva soba	306
Hladne ruke	309
Čajkovski	316
Na putu u rejonu čežnje	322
Romštet	325
Stari život	335
Sopstveni ton	338
Krv dolazi kasnije	345
Pan	351
Mašina	357
Egzodus	367

<i>Nemački radio</i>	377
Sedam samuraja	381
Jesen, jesen	385
Laku noć	397
Bez nasilja	399
Crna traka	404
Poslednja dodela	412
Bajke života	415
Poslednji eseres	424
Ljubav	428
Mi preostali	435
Zadatak Istoka	444
Odlazak kući	454
Vaskršnuće	462
 Epilog / Nestalo odeljenje	 475
 Zahvalnost	 521
O autoru	523

Mali mesec

Otkako je krenuo na put, Ed se nalazio u stanju preterane budnosti, koja ga je sprečila da spava u vozu. Ispred Istočne železničke stanice, koju su u novom redu vožnje nazivali Glavnom stanicom, nalazile su se dve svetiljke, jedna na zgradi pošte, ukoso preko puta, i jedna iznad glavnog ulaza, gde je bio parkiran putnički kombi s upaljenim motorom. Praznina te noći protivrečila je njegovoj predstavi o Berlinu, ali šta je on stvarno znao o Berlinu. Uskoro se vratio u salu sa šalterima i smestio se na jednu široku klupu pored prozora. U sali je bilo tako tiho da je sa svog mesta mogao da čuje kloparanje kombija koji je odlazio.

Sanjao je neku pustinju. Na horizontu kamila koja se približava. Lebdela je u vazduhu i pritom su je pridržavala četvorica ili petorica beduina, s dosta napora kako se činilo. Beduini su nosili naočare za sunce, nisu se osvrtni na njega. Kada je Ed otvorio oči, ugledao je kremasto, sjajno lice nekog čoveka, tako blizu da isprva nije mogao da ga sagleda celo. Čovek je bio star i pućio je usne kao da hoće da zviždi – ili

kao da se upravo ljubi. Ed se u magnovenju trgnuo, a ljubljak je digao ruke.

„Oh, oprostite, oprostite, veoma žalim, nisam želeo – zaista nisam želeo da vas uznemirim, mladiću.“

Ed protrlja čelo, oseti da je vlažno i prikupi svoje stvari. Starac je mirisao na krem florenu¹, a smeđa kosa mu je bila začesljana unazad u krutom blistavom luku.

„Stvar je u tome“, započe njegov piskutavi glas, „što sam baš sada usred selidbe, velike selidbe, a već je noć, ponoć, dakle suviše kasno, glupo je, a od mog nameštaja jedan ormar, zbilja dobar i zbilja velik ormar, stoji napolju na ulici...“

Dok je Ed ustajao, čovek pokaza na izlaz iz železničke stаницe. „Stanujem vrlo blizu, uopšte nije daleko, ne bojte se, samo četiri-pet minuta odavde, molim vas, hvala, mladiću.“

Za trenutak on ozbiljno shvati starčevu molbu. Ovaj je rukom čupkao predugačak rukav Edovog pulovera, kao da hoće da ga povede. „Ah, dođite, molim!“ Pritom počeo da lagano zadiže vunu, neprimetno, pokretima koji su bili razmešteni samo u radijusu jagodica njegovih prstiju, mekanih kao masnoća, i najzad Ed oseti blago eliptično trljanje na žili kucavici. „Valjda hoćeš da sa...“

Ed gotovo obori starca i odgura ga u stranu, u svakom slučaju ponese se suviše žustro.

„Pa nije zabranjeno pitati!“, zakrešta ljubljak, ali ne glasno, pre šištavu, skoro nečujno. I posrtanje mu je delovalo teatralno, kao neki uvežbani ples. Kosa mu skliznu na potiljak, a Ed u prvom trenutku ne shvati kako se to moglo desiti i uplaši se prizora iznenada ćelave lobanje, koja je u polumraku sale sa šalterima lebdela kao mali, nepoznati mesec.

¹ *Florena* – naziv poznate kozmetičke firme. (Prim. prev.)

„Žao mi je, ja – sada nemam vremena“, i Ed ponovi: „Nemam vremena.“ Dok je žurno prelazio salu, u svim uglovima otkrivao je nejasne prilike koje su pokušavale da mu malim signalima skrenu pažnju na sebe, a u isti mah činilo se da prikrivaju svoje prisustvo. Jedan tip podiže novčanik od smeđeg dederon², pokaza na njega i klimnu mu glavom. Lica srdačnog kao u nekog Božić Bate pre deljenja poklona.

U *Mitropi*³ je zaudaralo na preprženo ulje. Iz neonskih cevi u vitrini, u kojoj je bilo tek nekoliko zdela soljanke⁴ na toploj ploči, dopirao je tih, raspevan šum. Iz čorbe prekrivene bledosivom membranom štrčalo je nekoliko masnih komada kobasica i krastavaca, poput grebena, koji su se na neprestano pristižućoj vrelini malkice pomerali tamo-amo i podsećali na rad unutrašnjih organa – ili na puls neposredno pre kraja života, pomisli Ed. Nehotično se uhvati za čelo: možda je ipak već skočio i sve ovo mu je poslednji tren.

Železnički policajci uđuše u gostionicu. Uz zagasitoplave uniforme imali su kape na kojima su blistali plitki polukružni štitnici. Vodili su i psa koji je oborio glavu kao da se stidi svoje uloge. „Vozne karte, molim, isprave, molim.“ Ko nije mogao da dokaže da nastavlja vožnju, morao je da smesta napusti restoran. Uz vučenje nogu, pomeranje stolica, nekoliko strpljivih pijanaca izašlo je teturajući se, bez reči i kao da

² Dederon – veštačko (poliamidno) vlakno proizvedeno u Nemačkoj Demokratskoj Republici. Reč je skovana prema skraćenici zvaničnog naziva Istočne Nemačke. DDR+ on. (Prim. prev.)

³ *Mitropa* (nem. skr. za *Mitteleuropäische Schlaf- und Speisewagen-Aktiengesellschaft*) – Srednjoevropsko deoničarsko društvo spavaćih kola i vagon-restorana u NDR, u čijem su vlasništvu bili i stanični restorani. (Prim. prev.)

⁴ Soljanka – gusta mesna ili riblja čorba s povrćem, kiselim krastavcima i pavlakom, prvobitno rusko jelo. (Prim. prev.)

im je upravo bila dužnost da sačekaju to poslednje naređenje. Do dva sata stanična *Mitropa* je izgubila skoro sve goste.

Ed je znao da to spada u nedolične postupke, ali sada ustade i uze jednu polupraznu čašu. Još stojeći, isprazni je naiskap. Zadovoljno se vrati za svoj sto. To je prvi korak, pomisli Ed, prija mi što sam na putu. On zavuče glavu u ruke, u plesnivi miris stare kože, i trenutno utonu u san. Beduini su se i dalje mučili s kamilom; ali nisu je vukli u istom pravcu, nego na sve strane, izgledalo je da se uopšte ne slažu.

Podignuti novčanik od dederoni – Ed nije razumeo šta to treba da znači, ali najзад, bio je to prvi put da noć provodi na železničkoj stanici. Mada je u međuvremenu mogao da bude gotovo siguran da ormar u stvari ne postoji, Ed vide taj starčev komad nameštaja nasred ulice i sada mu bi žao – doduše, ne samog čoveka nego samo onoga što će odsada dovoditi u vezu s njim: miris florene i mali mesec bez kose. Vide kako starac tapka ka svom ormaru, otvara ga i uvlači se unutra da spava i, za trenutak, Ed tako snažno oseti pokret kojim se starac sklopčao i okrenuo leđa svetlu da bi rado legao kraj njega.

„Vašu voznu kartu, molim.“

Proveravali su ga po drugi put. Možda je razlog tome bila dužina njegove kose ili pak njegova odeća, teška kožna jakna koju je Ed nasledio od oca, motociklistička jakna iz pedesetih godina, impresivan odevni predmet s džinovskim okovratnikom, mekom postavom i velikom kožnom dugmadi, među znalcima poznata kao Telmanova⁵ jakna (taj naziv nije

⁵ Ernst Thälmann – nemački komunistički vođa i u dva maha predsednički kandidat u vreme Vajmarske Republike (1919–33), najzaslužniji za oblikovanje KPD, najjače komunističke partije van Sovjetskog Saveza. Sa staljinizacijom SSSR-a, Kominterni ga je izabrala da sprovede isti proces u Nemačkoj, ali na predsedničkim

korišćen pejorativno već, naprotiv, više u mitološkom smislu), možda zato što su radničkog vođu, u svim istorijskim filmskim materijalima, viđali u sličnoj jakni. Ed se sećao: čudnovato njihanje ljudske mase, Telman na podijumu, njegov torzo koji se nije napred-nazad, pesnica koja se nije u vazduhu, kad god bi video te stare snimke, osvajali su ga svojom snagom, nije mogao ništa protiv toga, u nekom trenutku potekle bi mu suze...

Nespretno je izvadio mali, već izgužvani komad hartije. Ispod naslova NEMAČKA DRŽAVNA ŽELEZNICA u zasebnim, tanko uokvirenim poljima bili su otisnuti cilj, dan, cena i broj kilometara. Njegov voz je polazio u 3.28.

„Šta ćete na Istočnom moru?“

„Posećujem prijatelja“, ponovi Ed. „Tamo provodim odmor“, dodade jer železnički policajac ovog puta nije uzvraatio. Ipak je govorio čvrstim glasom (Telmanovim glasom) mada su mu reči „provodim odmor“ istog časa zazvučale potpuno nezadovoljavajuće i neuverljivo, upravo providno.

„Odmor, odmor“, ponovi železnički policajac.

Glas kojim je to izgovarao bio je donekle sličan diktatu i siva sandučasta kutija radio-telefona, kožnim kaišem pričvršćena za levu stranu njegovih grudi, odmah je počela da krcka.

„Odmor, odmor.“

Ta jedna reč bila je očigledno dovoljna; sadržala je sve što su morali da znaju o njemu. Sve o njegovim slabostima i lažljivosti. Sve o G., njegovom strahu i njegovoj nesreći, sve o njegovih dvadeset neveštih, suvoparnih pesama iz trinaest

izborima 1925. i 1932. pobedio ga je kandidat desnice Paul fon Hindenburg. Telman je uhapšen u martu 1933. i, pošto su propali svi pokušaji da bude oslobođen, pogubljen je skoro deceniju kasnije u koncentracionom logoru Buhenvaidu. (Prim. prev.)

početaka pisanja u sto godina i sve o stvarnim razlozima ovog putovanja, kojih ni sam Ed dosad nije bio potpuno svestan. Video je centralu, kancelariju železničke policije negde visoko gore, iznad čelične konstrukcije, te junske noći, zagašitoplavu kapsulu, zastakljenu i čistu, sa linoleumom koji je obuhvatao beskrajan prostor njegove nečiste savesti.

Sada je bio umoran i prvi put u životu imao je osećaj da je u bekstvu.

Trakl

Prošle su samo tri nedelje otkako ga je dr Z. pitao nije li voljan (upotrebio je tu formulaciju) da napiše svoj diplomski rad o ekspresionističkom pesniku Georgu Traklu. „Možda iz toga kasnije može da se izrodi i nešto veće“, dodao je Z., ponosan na privlačnost svoje ponude s kojom očigledno nisu bili skopčani nikakvi dalji uslovi. Pored toga, u njegovom glasu nije bilo nikakvog prizvuka, niti gesta sažaljenja, koji je Eda, više no jednom, ostavljao bez reči. Za dr Z.-a Ed je u prvom redu bio onaj student koji je mogao da svaki tekst koji su obrađivali ponovi napamet. Čak i kada se zbog toga povlačio u najudaljeniji ugao seminarske sobe i puštao da mu tamnosmeđa kosa koja je dopirala do ramena pada preko lica, u bilo kom trenutku mogao je da govori žurno, dugo i u čisto formulisanim rečenicama.

Dve noći Ed takoreći nije spavao da bi pročitao sve što je o Traklu sadržao bibliotečki fond Instituta. Literatura o Traklu nalazila se u poslednjem redu male prolazne sobe, gde je čovek, po pravilu, mogao da se osami bez uznemiravanja. Mali

radni sto bio je smešten kraj prozora s pogledom na majušni vrt i bezobličnu baštensku kućicu, prekrivenu paučinom, u koju se prekodan povlačio domar Instituta. Tamo je verovatno i stanovao, o tom čoveku su kružile najrazličitije glasine.

Knjige su bile naslagane vrlo visoko, skoro do tavanice, pa se do njih nije moglo stići bez lestvica. Ed se popeo uz lestvice ne pomerivši ih prethodno u pravcu slova *T* i *Tr*. S naporom se nagnuo u stranu i s police izvlačio knjigu po knjigu. Lestvice su se zaljuljale, njihove čelične kuke su opominjući škripale po šinama za koje su bile zakačene, što Eda nije učinilo opreznijim, naprotiv. Nagnuo je gornji deo tela još malo u pravcu Trakla, a onda još malo i još malo. A tada je to osetio, prvi put.

Uveče, dok je sedeo za pisaćim stolom, poluglasno je izgovarao pesme sebi u bradu. Svaki zvon reči povezivao se sa slikom nekog velikog, svežeg predela koji je potpuno plenio Eda: beo, mrk, plav, jedinstvena tajna. Spisi i život Georga Trakla – studenta farmacije, sanitetskog apotekara, morfiniste i uživaoca opijuma. Pored Eda je, u njegovoj naslonjači pokrivenoj ćebetom, ležao i spavao Metju. S vremena na vreme mačak bi pomerio uvo u njegovom pravcu, a to uvo bi se ponekad trzalo živahno i više puta uzastopce, kao da je stara naslonjača naelektrisana.

Metju – to ime dala mu je G. Pronašla je životinju u nekom šahu u dvorištu, majušnu, drečavu, krzneno klupko tek nešto veće od teniske lopte. Dva ili tri sata je čučala pred šahom i najzad ga je namamila i iznela gore. Do danas nije znao kako je G. došla do tog imena i nikada to neće saznati ukoliko mu sam mačak ne kaže, možda jednom.

Ed je izbegao sve ponude za pomoć. Posećivao je seminare i polagao ispite, od kojih bi ga direktor sekcije profesor H. rado oslobodio: nagnutost njegove velike glave, pune

razumevanja, dobroćudno talasasta kosa, seda i blistava, šaka na njegovoj ruci kada bi Ed povukao u stranu na stepeništu Instituta, ali pre svega, njegov kadifeni glas, kojem se Ed rado povinovao... Međutim, njegov problem nije bilo znanje. Kao što nisu bili ni ispiti.

Sve što je čitao u to vreme utiskivalo se Edu u pamćenje bezmalo samo od sebe i doslovce, reč po reč, svaka pesma i svaki komentar, sve što mu je bilo pred očima dok je sedeo kod kuće ili za svojim stolom u poslednjoj sobi biblioteke i zurio u domarevu kućicu. Njegova egzistencija bez G. – gotovo da je bila neka vrsta hipnoze. Kada bi, posle nekog vremena, izronio iz toga, u glavi mu je zujalo ono što je pročitao. Učenje je bilo droga koja ga je umirivala. Čitao je, pisao, citirao i recitovao, i u neko doba izjave sažaljenja su presahnule, ponude za pomoć su prestale, zabrinuti pogledi su izostali. Ed pritom ni sa kim nije razgovarao o tome, ni o G., ni o svojoj situaciji. Samo bi, kada je bio kod kuće, govorio, beskrajno brbljao nešto sa samim sobom i, naravno, pričao s Metjuom.

Posle prvih dana s Traklom Ed je posećivao samo predavanja dr Z.-a. Lirika baroka, romantike, ekspresionizma. Prema planu studiranja to nije bilo dopušteno. Vođeni su spiskovi o prisustvovanju predavanjima i podaci su unošeni u studentsku knjižicu. Činjenica koju ni dr Z. neće moći da trajno sakrije. Činilo se da je na neki način Ed i dalje zaštićen. Retko se događalo da neki kolega sa studija uzme reč umesto njega. Radije su ga slušali uplašeno i fascinirano u isti mah, kao da je Ed neko egzotično biće iz zoološkog vrta ljudske nesreće, okruženo vodenim jarkom strahopoštovanja.

Posle četiri godine na istom smeru studija svima su u glavi bile odgovarajuće slike: G. i Ed onog jutra podruku na parking u ispred Instituta; G. i Ed i dugačak, nežan zagrljaj koji nije popuštao dok se sala za predavanja polako punila;

G. i Ed i njihove večernje svađe u kafeu *Korzo* (isprva oko nečega, a kasnije oko *svačega*), a onda, kasno noću, egzaltirana mirenja napolju, na ulici, na tramvajskoj stanici. Ali tek pošto bi otišao i poslednji tramvaj, a ona morala da se odveze kući tri stanice dalje, do Raniškog trga i odande još deo puta pešice do kućnih vrata. Dok je tramvaj skretao na poslednjim okukama u svojoj poslednjoj vožnji kroz grad i dok su pakleno zavijanje i škripa stajnog trapa ispunjavali noć iznad Halea kao predznak Strašnog suda.

Ed, tako ga je zvala G., ponekad i Edž ili Ede.

S vremena na vreme (sve češće) Ed se peo na lestvice da to oseti. Zvao je to *pravom sposobnošću pilota*. Isprva drhtavi udari kukâ. Zatim očaravajuće strujanje koje mu je prolazilo kroz kosti u slabine – napetost je popuštala. Žmurio je i duboko disao. Bio je pilot u svojoj kapsuli, visio je u vazduhu na svilenim koncima.

Ispred domarove kućice pre više dana procvetao je jorgovan. Jedan grm je izrastao ispod kućnog praga. Paučina u okviru vrata bila je poderana i krajevi su se njihali na vetru. Čovek je kod kuće, mislio je Ed. Ponekad ga je video kako se provlači kroz zapušteni vrt ili stoji nepomično kao da nešto osluškuje. Kada je ulazio u kućicu, činio je to vrlo oprezno, ispruženih ruku. Ipak, zvečalo je već pri prvom koraku, pod je prekrivalo more flaša.

Prema jednoj od glasina, domar se habilitovao⁶ i neka da je bio zaposlen u inostranstvu, čak u NSW-u⁷, kako se

⁶ Tj. kvalifikovao se za *venia docendi* (ili *venia legendi*), drugim rečima stekao je dozvolu da predaje na univerzitetu. (Prim. prev.)

⁷ Nem. skr. za: *Nichtsozialistisches Wirtschaftsgebiet*, oblast neso-cijalističke ekonomije, u NDR naziv za države zapadnog bloka. (Prim. prev.)

govorilo. Sada je pripadao kasti izgnanika koji žive život usamljenika, a vrt i kućica su bili deo nekog drugog sveta. Ed je pokušavao da zamisli šta taj čovek doručkuje. Nije stvorio sliku, ali onda je video parče kamamberra („rigener badejunge“) koje je domar na jednoj staroj krojačkoj dasci sekao na sitne zalogaje. Nabadao ih je vrhom noža i stavljao ih u usta. Komad po komad. Drugi teško mogu da zamisle da usamljeni ljudi uopšte nešto jedu, mislio je Ed. Nasuprot tome, za njega je domar, usamljen i napušten kao on sam, bio jedini stvaran čovek u to doba. U jednom konfuZnom trenutku činilo se nejasno da li bi Ed radije prihvatio domarevo pokroviteljstvo u njegovoj kućici, umesto da ostane štićenik dr Z.-a.

Biblioteka Instituta zatvarala se oko devetnaest časova. Odmah po povratku hranio je Metjua. Davao mu je hleb, viršlu isečenu na komadiće i malo mleka. Ranije je G. imala taj zadatak. Ma koliko da se pouzdano Ed starao o Metjuu, još nije razumeo da mačkama za preživljavanje ne treba mleko, nego voda. Zato se čudio kada je životinja grebala po hidroponskoj posudi s drvcetom limuna čim bi napustio sobu. Kao skamenjen stajao je u kuhinji i slušao taj šum. Krckanje s kojim je šljunak iz posude pljuštao na ormar i odande na pod. Nije mogao ništa drugo osim da sluša. Nije mogao da poveruje da tako što spada u njegov život – da je on taj kome se sve to dešava.